

Serpenyő

– Azt a nyeles, zománcozott palacsintasütőt kérem! – mutattam rá egy szürke, fehér pöttyös edényre, a pulton tornyosuló választékból.

– Hogy mit, asszonyom? – nézett rám szemüvegét kidőfni kész guvadt szemmel az eladó.

– Hát azt a szürke palacsintasütőt! – mondtam már határozottan.

A férfi úgy nézett rám, mintha egy rózsabokor szólalt volna meg.

– De asszonyom, az nem palacsintasütő, hanem serpenyő! – mennydörögte, és én úgy éreztem, ismét megbuktam háziasszonyságból. Elvörösödtem, most már valóban olyan voltam, mint egy rózsabokor.

– Mindegy, hogy mi, akkor is kérem! – suttoztam megalázottan, majd fizettem, elsüllyesztettem szégyenemet a szatyor aljára, és elkullogtam.

Otthon magam elé tettem az új szerzeményt, meg azt a régít, amelyet ezzel akartam kicserélni. A régít kidobásra ítélttem: évtizedek alatt megfeketedett, ráégett az olajréteg a karimájára, ami valóban magasabb volt egy palacsintasütő csúsztatásra kialakított pereménél. Töprengtem, mi éghetett ilyen csúnyán rá, amikor én se olajat, se zsírt nem használok a serpenyőben sütéshez. Nézem, nézem a csúf edényt, és lassan valami mámorító kávéillat kezd belengeni a konyhámat. Nem az az illat – nem is illat: szag –, ami a szomszéd kávéfőzésekor át szokott szökni a nyílászárók résein, valami olcsó kávékeveréké, netán kávépótlóé. Szaglászom, csak szaglászom, szimatolom, honnan jön a fenséges illat. Lassan jöttem rá: a fekete, égett, csúnya serpenyőből, valahonnan nagyon régről.

Anyám áll a konyhában, az akkor még nem ennyire fekete edényben egy szintén sötétre színeződött fakanállal zöld kávé pörköl. Mert akkor csak zöld babkávét lehetett kapni kimérve, amit otthon kellett megpörkölni, a „kívánt mértékig” – mondta az eladó, és nálunk a kívánt mérték a sötét négerbarna kávészemek voltak, amelyek úgy illatoztak pörkölés közben és utána, hogy belesajdult az ember szíve. Mindig csak annyit pörkölt anyám, amennyit egyszerre elfogyasztottak, minden új fogyasztás előtt frissen pörkölte a kávé.

A szertartásnak része volt, hogy apám maga elé tette az asztalra a kávédarálót, amely olyan volt, mint egy gyermekjátékszer: kis faragott faszekrényke, a hasán egyetlen fiókkal: ebbe csorgott bele a megőrölt kávé. Az őrlőfej lapos, félgömb alakú fémtartály volt, amelynek a tetejét el lehetett forgatni, és akkor előbukkant a nyílás, ezen át meg lehetett tölteni az őrlőfejet. Betöltés után a félgömböt le kellett zárni, majd a rajta elhelyezkedő forgókkal mozgásba, azaz őrlésbe lehetett indítani a kis masinát.

Anyám mindenféle ételben-italban ingyenc volt, szerette a különleges íze-
ket. A kávé zamatát is akkor szerette igazán, ha frissen pörkölt kávéból főzte a

négyszemélyesben, amit apámmal kettecskén szép lassan elkortyolgattak. A pörkölés és a darálás mindig vasárnap délután történt – szombaton még munkaidő volt, és apám vasárnap délelőtt próbálta bepótolni a heti kiesett alvásmennyiséget –, közben nem beszélgettek, hanem rádiót hallgattak: színházi közvetítést. Én is nagyon szerettem, amikor a cselekmény nem látható mozzanatait a „mellébeszélő”, ahogy neveztük, belebúgta a mikrofonba: „József balra kimegy. János feltérdel az ágyon. Az asszony elhúzza a függönyt” – így osztotta meg velünk a rendezés fontos pillanatait. Vagy együtt hallgattuk a Csim-bum cirkuszt, anyám jóízűen kacagott rajta, apám félmosolyra húzta a száját, én meg halálosan untam ezeket az alpári bohóctréfákat. Amit jobban szerettem, az a szintén közösen hallgatott kabaré, amelyben Darvas Szilárd volt a konferanszié, jellegzetesen szélesre nyitott szájú beszédével. De a legjobban mindannyian azt szerettük, amikor Brachfeld Siegfried – Timár György szövegének tolmácsolásában – azt mondta el, miért nehéz a magyar nyelv: mert nem mindegy, hogy a hastáncos nőnek tánc közben jár a hasa vagy megy a hasa, miért húzzák a vonót, és miért vonják fel a szemöldöküket, és ami a vonatban kellemetlen, az a huzat. Eközben finoman terjengett a konyhában az utánozhatatlan kávéillat, a szüleim itták a kávé, én szimatoltam. Meleg és kávéillatú ez a konyhai emlék, halk neszekkel fűszerezve, ami a daráló diszkrét surrogásából, a finomra pörkölt kávészemeknek a serpenyőhöz és a kanálhoz koccanásából és a rádió már megszokott, recsegő alaphangjából szövődött össze.

Aztán később, amikor már nagyocska lettem – öt-hat éves –, anyám megfogott egy kockacukrot, belemártotta a kávéjába, megvárta, amíg a kávé lassan felszívárog a kockacukor aljába, és a számba tette, finoman, óvatosan, ahogy a fecskemama csőrével a fiókája csőrébe teszi a finom hernyót.

Így kezdődött a romlás: bonthatatlan elköteleződésem a kávéval. Mert ahogy nőttem, úgy küszört egyre feljebb a kávé a kockacukorban, egyre magasabb rétegeket barnított meg, végül már az egészséget átítatta, én pedig teljes mámorban dédelgettem, forgattam a számban, hogy minél tovább tartson. Később a „pici kóstoló” után a „nagyobb kóstoló” jött, és én kávéfüggő lettem. Ami, szerencsémre, nem volt ártalmas, mert nagyon alacsony volt a vérnyomásom. A szüleimé nem, de mint két jól képzett, felelősségteljes orvos, megegyeztek abban, hogy a kávé nem árt a magas vérnyomásnak, hiszen tágítja az ereket, a tág erek pedig a vérnyomás csökkenését eredményezik.

Volt persze, amikor megártott nekem a kávé. Ötvenhatban, az óvóhelyen zsúfolódtunk, fütetlen, nyirkos, dohos helyiségekben. Valami enivalót mindig összedobott a ház közössége, de főzni nem tudtunk, mert nem volt tűzhely, tüzet rakni meg nem volt szabad. Egy nagyon hideg napon – az ebéd is hideg volt: hideg hitlerszalonna száraz kétszersülttel, hideg vízzel – hirtelen rázni kezdett a hideg, és borzasztóan vágytam valami meleg italra. Semmi más főzőalkalmatosság nem volt nálunk, csak a korszak zseniális találmánya, a *Sport* névre keresztelt kávéfőző, amely a nevét azért kapta, mert kis mérete alkalmassá tette arra, hogy a sportoló, hegyen-völgyön kiránduló és zakatoló boldog nép a szabadban is tudjon

kávét inni. Alig húszcentis pléhdobozban, előírással rendelkező beszerítve volt egy kisméretű kávéfőző, a normál nagynak legfeljebb egyötöde, mellette két pléh kis pohár, a forró poharak megfogásához különlegesen kiképzett edényfogó villákkal, a tűz előállításához egy lábakon álló, mécsesstartóra emlékeztető tégelykével, amelyet spirituszkorong hozott működésbe. A korongokat bele kellett helyezni a lábakon álló tégelykébe, meggyújtani őket – rémesen bűdösek voltak –, és ha már jól égtek, jöhetett rájuk a kávéval-vízzel betöltött kávéfőző, s várhattunk addig, amíg a kicsiny masina cseppenként eregetni nem kezdi magából a kávét. Kétszemélyes adagok főzésére volt méretezve, a két kis pléhpoharat éppen megtöltötte. Minthogy én reszketve fáztam, anyám mind a két pohár kávét nekem adta, hadd igyak valami meleget. Nagyon jólesett – amíg ittam. Utána szédülni kezdtem, irtózatossá lettem és erővel kezdtem verni a szívem, izzadtam, fáztam, de ez a fázás sokkal rosszabb volt, mint a kávé előtti. Anyám kétségbeesett, hogy még jót tenni sem tud nekem, sőt inkább árt, és kezét tördelve gondolkodott, hogy mitévő legyen. Ha lett volna tejünk, azzal közömbösíthette volna a koffein hatását, de hát nem volt. Gyógyszert nem akart adni, nagy gyógyszerválaszték amúgy sem volt, kinyitotta azt találta ki, hogy hideg vizes borogatást tesz a homlokomra, a tarkómra és a két csuklómra. Pedig nem is lázam volt. Anyámat az egyik, kendőbe csavart szomszédasszony vigasztalni próbálta: „Ne búsulj, Magdus, legközelebb tiszta vizet melegítünk vagy malátakávét főzünk!” A folytatásra nem emlékszem, valahogyan elaludtam, és azt álmodtam, hogy én vagyok Gerda, és Kait keresem a Jégkirálynőnél.

Ettől kezdve kávéitalom alatt álltam. Pedig néhány héttel később, miután feljöttünk az óvóhelyről, vendégségbe voltunk hivatalosak. Egy olyan házaspárhoz mentünk, akikhez a család több szálon kötődött: a nő az én általános iskolai tanító nénim volt, korábban anyám iskolatársa, a férfi szintén orvos, apám földije, s az ő húga, Éva, a szintén várpalotai, akkor már régóta – 1948-ban ment el – Londonban él, és ápolónő. A sok ismeretség miatt otthonosan kellett volna érezni magam, de én az idő haladtával egyre jobban fészengtem. A lakás hatalmas fehér ajtóival, fényesre suvickolt rézkilicseivel, hatalmas csillárjaival, különleges, kétszínű: barna és bordó bőrbútoráival, ha nem is értékes, de nekem akkor rendkívüli gazdagságra utaló képeivel, porcelánműtűrjeivel, padlóvázáival, süppedő, puha perzsaszőnyegeivel nagyon más volt, mint a miénk, és mint azok a lakások, amelyekben addig jártam. Hetedik kerületi, azaz csikágói osztálytársaim, ha nem is mind szuterénban, de belső gangos bérlakásokban, hámló vakolatú falak közt, az „éppen a legszükségesebb” dolgokkal berendezett lakásokban laktak. A Mártírok úti lakás inkább emlékeztetett a háború előtti filmek színhelyeire vagy operettek díszleteire, mint egy otthonra. Tanító nénim félúton volt a szerethetőség és az idegenség között: mindig nagyon kedves volt, halkán, tagoltan beszélt – ez nyilván a szakmájából eredt –, s bár engem nagyon szeretett, mindig távol tartott tőle kifogástalan eleganciája, amiért persze felnőttként máig tisztelem: gyönyörű vörös hajához mindig zöld és türkizkék dzsörzékosztyümöket viselt, amikor az általam ismert csikágói asszonyok flanelban

és kartonban jártak, kabátjuk az egyen-lóden volt. Magda néninek halszákmintás, puha, szürke gyapjúkabátja volt, szürke rókagallérral. Öcsémmel az asztal alá akartunk bújni, amikor megláttuk a faragott lábú asztalon a csillogó terítéket, ezüstöket, poharakat, kelyheket, mert attól féltünk, hogy már a nézésünkkel is eltörjük.

Szíves tessékelés kezdődött: – Ebbe a fotelba te ülj, Imruskám, ebbe meg te, Magduskám, mi ketten ide a kanapéra. A gyerekek ellesznek a puffokon. (A puff szón jókat röhögtünk, mert nem ismertük, de elvontunk. És rémesen untuk magunkat.) Volt kínálás is, csupa rendkívüli ingyencsésze: kókuszrolád, sajtos tekeres, minyonok – nagyon mérsékelten fogyasztottuk, mert éreztük, a hely szelleme azt kívánja, hogy étkezzünk és ne együnk, főként ne zabáljunk.

A délután fő attrakciója valami olyan volt, amit addig még soha nem láttunk: porból és vízből kellett kávéét készíteni. Mi persze nem ihattunk – főként én nem, a hidegrázós emlék miatt –, de besegíthettünk a készítésbe: Magda néni két kiskanál kávéport szórt a csészék aljára (meisseni – kommentálta közben anyámnak), rá két kiskanál kristálycukrot, erre rá néhány csepp vizet, és ezt a három összetevőt kellett jó habosra kikeverni. Amikor kész volt, mindenki az ízlése szerinti mennyiségű forró vizet töltött rá, és a habos, illatos, kívánatos nedűt cuppogva ízlelgette.

Az áhítat közben azonban beszélgetés is folyt, kezdetben nyájasan, majd egyre sértődöttebben és haragosabban. Minket kizavartak a cselédszobába, ott nem tudtunk semmiben kárt tenni, így a beszélgetést sem hallottuk a maga teljességében. Ahogy kivehettem, a lényeg az volt, hogy Laci bácsi és Magda néni megpróbálták rábeszélni a szüleimet, hogy velünk együtt vándoroljanak ki – disszidáljanak, ahogyan ők mondták – Londonba, mert itt nem lehet élni, itt megint zsidóztak és lőttek, és ki tudja, mi jön még. Londonban szerető rokonok várnak, az ápolónő hűg meg apám unokatestvére a családjával, akik már '48-ban kivándoroltak. Nyugodtak és boldogok.

Apám hangja kezdetben csendes és biztos volt.

– Mi nem megyünk. Mi itt létrehoztunk egy egészségügyet, felépítettük az ország három legjobb kórházát, megszürtük tbc ellen a vidéki lakosságot, ránk itt van szükség.

Magda néni siránkozó hangon kérdezte: – És mi lesz a gyerekekkel? Mi lesz ezzel az édes, tehetséges gyerekekkel? (Ez én voltam. Öcsém belém is harapott.) Fogják hagyni érvényesülni?

Apám emeltebb hangfekvésben válaszolt: – Ha a gyerek valóban olyan tehetséges, itt is meg fogja találni a boldogulását.

– Itt? – Magda néni most már valóban sikított. – Ebben a fasiszta, rasszista, antiszemita országban? Ahol leköpi, ha megtudják, kinek a lánya, sőt kinek az unokája?

Apám harsogott: – Az én lányom. És hogy kinek az unokája, azt még ő sem tudja.

Ez volt a forráspont. Magda néni sopánkodott, hogyan lehet eltitkolni a gyerekek elől a származását, Laci bácsi lehülyézte és legyávázta apámat, aki nem meri

vállalni vallási hovatartozását és a múltját. Aki elfeledkezik róla, hogy az apja nem nyugodhat honi földben, mert távol innen gázba küldték.

– Ez a te hazád? Ahol apád és anyád meg a húgod nem lelhetek végső megnyugvást? Ez a te hazád, ahol a családnak se élni, se halni nem lehetett? Ehhez a hazához ragaszkods? Itt van rád szükség?

Ez volt az a bizonyos utolsó csepp. Apám határozottan és szinte suttogva csak ennyit mondott: – Elég volt. Hazamegyünk.

Anyám ott reszketett, kezében a világcsoda nescafével, ami persze Londonból jött, de szinte még hiánytalan kávémennyiséggel letette az asztalra, és szó nélkül követte apámat. Magda néni felajánlotta, hogy taxit hív, apám csak legyintett: – Tőled már az se kell! – és leballagtunk a hatalmas belmagasságú lépcsőházból a Mártírok útjára; vártuk, hogy felbukkanjon egy taxi. Szerencsénk volt, hamar hazajutottunk.

A harag a két család között Laci bácsi haláláig tartott, de a régi barátság később sem támadt fel.

A nescafé beáradt hozzánk, és meghódította az országot. De ha igazi jó kávé akartam inni, felnőtként, felszabadítva a kávé tabuja alól, a frissen pörköltet és daráltat választottam.

Igazán jó kávé persze Olaszországban ittam. Az első utunkon elbűvölt a nálunk még nem létező cappuccino, az édes-lágy hab a karcos, mérges kávé tetején, később rájöttem, hogy nem szükséges ezt a hasonlíthatatlan kávéaromat letompítani, és rászoktam a rövid espressóra. Kitanultam a kávémárkákat is, és csak a legjobb minőségeket ittam: a *Segafredo* hamar unottá vált, jött a *Testa Rossa*, a *Caffè per Te*, a *Lavazza*, és a fő kedvenc, a felülmúlhatatlan *Illy*. A nyolcvanas évektől néhány helyen már itthon is lehetett ezeket a kávécsodákat ízlelgetni.

Az 1988-as év nyara életem egyik legsötétebb szakasza és egyben legfénylőbb pillanata. Apám már egy éve, hosszas szenvedéssel, lassan haldoklott, moró-zus lett, ott harapott, ahol tudott. Én a szó legszorosabb értelmében belebetegedtem; akkor még nem tudtam, minek hívják azt a betegséget, ami engem évekig kínozott: mindenféle fobiáim voltak, féltem járműre szállni, nehogy rosszul legyek benne, féltem enni, mert minden lenyelt falat fájdalmas hasi görcsöket okozott, féltem menni, nehogy megszédüljek az úton, és főként féltem a kórházba látogatóba menni apámhoz. És mialatt én magammal és a fobiáimmal voltam elfoglalva, a lányom, az akkor első gimnazista Juli megnyert egy budapesti történelemversenyt, amelyet az akkor frissen elhalt nagy ókortudósról, Hahn Istvánról neveztek el. Özvegye, aki ez idő tájt az IBUSZ vezérigazgatója volt, felajánlott a győztesnek egy olasz körutazást, Velencétől Pompeiig. És ezt a csodát az én lányom, a szorgalmas, ügyes, okos, mindig mosolygós elsős gimnazista nyerte meg. Elmondhatatlanul boldog volt vele, csak egy gondolat gyötörte: nem akart egyedül menni a társasutazásra, nehogy valami „vén banyával” tegyék egy szobába, és nehogy valami „kukkoló szatír” rávesse magát. Ezért azt kérte tőlem, hogy vegyünk még egy jegyet a körutazásra, és menjek vele. Én. Aki a trolira, buszra nem szálltam fel már évek óta, amióta

apám beteg lett. Hogy én utazzam busszal Budapesttől Rómáig, onnan meg vissza, repülön. REPÜLÖN, amelyen még soha nem utaztam. A gondolatától is forogni kezdett velem a szoba. De hát a kérés jogos volt, főként kedves és szeretetteljes, úgyhogy több nagy sóhaj közepette megígértem neki. A biztonság kedvéért megkértem az apját, hogy érvényesítse ő is az útlevelét, ha az utolsó pillanatban mégis elveszíteném a vállalkozó kedvemet, elájulnék, vagy másféle rosszullet törne rám.

Azután eljött az indulás, és én több menet Seduxennel feltöltve úgy tettem, mintha örülnék. A buszon lassan oldódni kezdett a görcs, elmúlt a migrén, a szédülés, a szívdobogás. (Ma már tudom, hogy mindez besorolható a *pánikbetegség* gyűjtőfogalma alá. Akkor még semmit nem tudtam a szervezetből hiányzó szerotoninról, a hiánya okozta idegrendszeri zavarokról. Állandóan lelkiismeret-furdalásom volt, hogy gyenge, terhelést nem bíró, neurotikus kripli vagyok, nem is értettem, hogy nevelhettem ilyen omlatag állapotban két gyereket. Az orvosnak, aki megmagyarázta, diagnosztizálta a betegséget, és gyógyszert is írt rá, máig hálás vagyok.)

Még éjszaka, Kirschenteuerban, ahol megszálltunk, hogy ne egyhuzamban tegye meg a sofőr az utat, görcsösen azon rágódtam, hogy lehet ide mentőt hívni, ha netán rosszul lennék, aztán rájöttem, hogy a mentős se csinálna mást, mint belém nyomna valami erős nyugtatót, amit ugye én is meg tudok csinálni, úgyhogy bekaptam a két finom, húséges, megbízható Seduxenemet, és reggelig aludtam. Reggel felültem, hogy megnézzem a velem egy ágyban alvó Julit, aki pirospozsgásra aludta magát és mosolygott álmában. Felültem, de elfelejtettem, hogy manzárdba helyeztek el, és úgy bevertem a fejem, hogy minden pánikbetegség kiszállt belőle. Délben már Jesolóban voltunk, júliushoz képest hideg időben. Addigra kialakultak a szokásos úti barátságok, Juli egy fiatalokból álló csoportba sorolt be, én megtaláltam magamnak a Rádió jogi főtanácsadóját, egy sziporkázóan értelmes, jó humorú, minden csínyre képes nőt, aki végig a társam maradt.

Jesolóban a fiatalok, a rossz idő ellenére, látni akarták a tengert, lerohantak, majd igen rövid idő után még gyorsabban visszatértek – mert nagyon fáztak. A lányom is nagyon fázott, didergett, ezért megittattam vele egy cappuccinót, hogy átmelegedjék. Nagyon ízlett neki, és amikor egy félóra múlva még mindig fázott, vettem neki még egyet, gondolván, ha az első nem ártott meg, a másodikkal sem lesz semmi baj. Csakhogy ez nagy tévedés volt. Juli sápadt lett, remegett és szédült, és nem tudott lábra állni. Addig soha életében nem ivott kávét, különösen nem méregerős olaszt, és egyszerre kettőt. Miközben törtem a fejem, hogy adjak-e neki valami gyógyszert – egyszerre munkált bennem az emlék és az anyai aggodalom –, végül a régi módon, a *nem* mellett döntöttem: simogattam a kis puha kezét, átöleltem a vállát – éreztem, hogy remeg –, és megígérttem vele, hogy soha nem fog kávét inni. (Meg is ígérte, és most úgy issza, amint, a hajdani fogadalmam ellenére, én iszom. Mindig megbűvölten.) Én nem csavartam őt vizes lepedőbe, éppen eléggé fázott, azzal biztattam, persze magamat is, hogy egy idő után elmúlik a kávé hatása, egyen néhány falatot, hátha az segít. Néhány óra múlva jobban lett, és az utazás olyan pompásan sikerült, ahogy nem is reméltem. Gyönyörű városokkal,

napsütéssel, esti csavargásokkal, egyforma ruhába öltözéssel (akkor még lehetett: ő már elég nagy volt, én meg még nem voltam túl öreg). Vettünk egyforma, fehér pántos pólót, Julinak mályvaszínűt, nekem feketét, és mindkettőnknek fehér szoknyát hozzá. Juli büszke volt, hogy testvéreknek néztek minket.

Ajándékba vittem a szüleimnek szemes kávé, igazi olaszt, a legjobb márkát, reméltem, hogy tudok vele valami örömet szerezni apámnak. Az első kórházi látogatáson mutattam meg neki az eredeti csomagolású *Café per Tét*, undorral elfordult, és közölte, hogy úgysem lesz olyan igazi kávé, mintha az otthoni, frissen pörkölt kávéból főznék neki. Mindenáron be akartam bizonyítani, hogy ez legalább olyan jó, a világ haladt, az olasz gépi pörkölésű kávé jobb a hajdani zöld babkávénál, de őt a pusztá érvek nem győzték meg.

Fogtam a kávé, hazavittem, és elkezdtem csalni. Kiöntöttem egy főzetre valót a régi, megfeketedett serpenyőbe, előkerestem a megbarnult fakanalat, és újrápörkölttem a *Café per Tét*. Nem nagyon, nehogy túlégessem, csak hogy friss pörkölésű illata legyen. A régi kávédarálót már nehezen találtam meg, de megvolt: ott öregedett az „ócska holmik raktárában”, a konyha egyik zugában. Megdaráltam, lefőztem egy adagot, jó rövidre, kevés vízzel, termoszba öntöttem, és bevittem a kórházba. És még egy kicsit csaltam: letettem egy kis asztalra, ahová apám nem látthatott, egy tányérkára néhány szemet a frissen pörkölt, de meg nem örölt kávéból. Azonnal illathullámok öntötték el a kórtermet. Kitöltöttem egy csésze friss kávé, és megkínáltam apámat. A szállongó illatokon csodálkozva belekóstolt, és valami ősidők óta nem látott derengés, révület jelent meg koponyára fogyott arcán.

– Te, ez tényleg jó! Majdnem olyan, mint az a régi, otthoni! Hozol majd még nekem belőle?

– Hát persze – mondtam hátat fordítva; ne lássa, hogy elsírom magam.

Még egyszer meg tudtam őt csalni, aztán már a kávé varázslata sem segített. A maradékot nélküle ittuk meg.

Nem tudom kidobni ezt a ronda serpenyőt. Majd felváltva használom az újjal.